UDK 821.163.42.09-992Stare J.
Kristina Riman
Vseučilišče Jurja Dobrile v Pulju, Hrvaška
kristina.riman@unipu.hr

HRVATSKO-SLOVENSKE VEZE U PUTOPISIMA JOSIPA STARÈA

U radu se interdisciplinarno promatra putopisni tekst Josipa Starèa, profesora, pisca i kulturnog djelatnika, Slovenca koji je veći dio svojega života proveo na hrvatskim prostorima. Tekst Po koju iz Kranjske opisuje autorovo putovanje iz Zagreba na Bled. U tekstu se promatra Staréov odnos prema vlastitom identitetu i iščitava se njegova pripadnost slovenskom ili hrvatskom entitetu. Kroz brojne paralele kojima Starè u tekstu ističe bliske veze slovenskog i hrvatskog naroda kroz povijest, u putopisu se iskazuje temeljna autorova ideja: potreba za uvažavanjem i suradnjom dvaju različitih, ali po mnogim značajkama i vrlo sličnih naroda.

Ključne riječi: putopis, Josip Starè, Slovenija, slovensko-hrvatske veze, identitet

The paper presents an interdisciplinary analysis of two travelogues by Josip Starè—professor, writer, and cultural worker, a Slovenian who spent most of his life in the Croatian region. The text in Croatian, *Po koju iz Kranjske*, describes the author's journey from Zagreb to Bled. The author examines Starè's relationship with his own identity and observes his sense of belonging to Slovene or Croatian entity. Starè uses numerous parallels to highlight the close ties between Slovene and Croatian people throughout history. Both travelogues convey his basic idea: the need for respect and cooperation between two different, yet in many ways very similar nations.

Keywords: travelogue, Josip Starè, Slovenia, Slovene-Croatian connections, identity

0 Pripadnici hrvatskog i slovenskog naroda stoljećima žive u neposrednom susjedstvu. Vežu ih zajedničko podrijetlo, slične povijesne prilike i zajednički strani vladari koji su stolovali u njihovim zemljama. U razdoblju od preporoda do Prvog svjetskog rata hrvatski i slovenski prostori još nisu bili sastavni dijelovi iste države, već su se povezivali, ili razdvajali s obzirom na ideje o potrebi zajedništva svih južnih Slavena.

Objašnjavajući izostanak interesa hrvatskih etnologa za promatranje i istraživanje Slovenaca i slovenstva u Hrvatskoj, Belaj (1995) navodi se da se radilo o ljudima koji se nisu dovoljno isticali i razlikovali od pripadnika većinskog nacionalnog okruženja, odnosno, Hrvata. Stoga, sustavnije promatranje slovensko-hrvatskih i hrvatsko-slovenskih odnosa započinje tek raspadom Jugoslavije. Promatrajući Slovence u Hrvatskoj, Kržišnik Bukić (2006) izdvojila je velik broj javnih djelatnika koji su rođeni u Sloveniji ili su slovenskoga podrijetla, a živjeli su u Hrvatskoj. Posebno naglašava razdoblje kulturnoga i narodnoga preporoda koji se odvijao na slovenskim i hrvatskim prostorima kao vrijeme koje predstavlja zadnju fazu procesa oblikovanja

slovenskog naroda na temelju slovenskoga jezika. Suradnja koja se od toga vremena odvijala između, u prvom redu, slovenskih i hrvatskih kulturnih i javnih djelatnika, razvijala se u kontekstu ilirskih ideja koje su se javile u Hrvatskoj, a utjecale su na Slovence u Štajerskoj i Koroškoj (Petre 1939). Upravo su te ideje potaknule čvrstu suradnju Slovenaca i Hrvata na političkom, društvenom i kulturnom planu u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća. O Slovencima koji su u tom razdoblju živjeli i djelovali u Hrvatskoj piše i Irena Gantar Godina (2004; 2006), pri čemu ističe one pojedince koji su bili vođeni idejama o zajedništvu i suradnji hrvatskog i slovenskog naroda. Kržišnik Bukić (2006) ističe da su mnogi od njih u relevantnim hrvatskim izvorima bili istaknuti kao zaslužni Hrvati koji su svojim radom i djelovanjem utjecali na hrvatsko društvo i kulturu. Navedeni podaci ukazuju na činjenicu da su se doseljeni Slovenci našli između dvije bliske kulture, pri čemu svaka od njih prepoznaje njihovu vrijednost i rado ih stavlja u kontekst svoje kulturne povijesti.

Književnost je bila važna sastavnica profesionalnog djelovanja mnogih Slovenaca koji su živjeli u Hrvatskoj i kroz tu djelatnost produbljivali slovensko-hrvatske veze. Možda najpoznatiji među njima je Stanko Vraz, koji se u prvom redu bavio književnim radom i koji je oduševljeno pristao uz ilirsku ideju te je svojim djelovanjem nastojao povezati slovenske i hrvatske književnike (Puconja 2010). Međutim, osim njega postoji još čitav niz Slovenaca u Hrvatskoj koji su se bavili nekim oblikom filološkoga rada, što je jačalo slovensko-hrvatske veze. Jakob Volčič bio je svećenik i preporoditelj, »slovenski ilirac«, koji je živio i radio u Istri i smatra se jednim od prvih sakupljača folklorne građe, a o čemu je izvještavao u slovenskim časopisima (Fikfak 1984; Kržišnik Bukić 2006). Matija Valjavec bio je pjesnik i jedan od najpoznatijih jezikoslovaca koji su u 19. stoljeću djelovali na prostoru Hrvatske. Gotovo da nije bilo filološkog područja kojim se nije bavio, a između ostaloga, zapisivao je slovensku i hrvatsku usmenu književnost (Kumer 2001; Pogačnik 2004; Kržišnik Bukić 2006). Janez Trdina bio je književnik i povjesničar, koji je u svojim djelima pisao o Kranjcima i Slovencima u Hrvatskoj, pri čemu je pisao i o svojem životu i radu u Rijeci i Varaždinu (Gantar Godina 2004; Kržišnik Bukić 2006). Značajan trag u hrvatskoj filologiji ostavili su i Luka Zima, Sebastijan Žepič, a književnošću su se u različitoj mjeri bavili i brojni učitelji, pedagozi i kulturni djelatnici poput Ivana Macuna, Josipa Starèa, Davorina Trstenjaka i Janka Barlèa (Kržišnik Bukić 2006). Iako se brojni segmenti filološkoga rada ovdje navedenih, ali i ostalih Slovenaca koji su živjeli i radili u Hrvatskoj, može promatrati u kontekstu slovensko-hrvatskih veza, posebno se zanimljivim činilo promotriti putopisne tekstove koje su neki od njih pisali. Poticajnim za promatranje slovensko-hrvatskih veza pokazao se putopis Josipa Starèa, jednog u nizu Slovenaca koji je živio u Hrvatskoj, a napisao je putopisni tekst o Sloveniji. Josip Starè bio je kulturni djelatnik koji je redovito objavljivao svoje priloge o hrvatskim kulturnim događajima u slovenskom časopisu Ljubljanski zvon, a putopis Po koju iz Kranjske namijenio je hrvatskoj publici.

1 Putopisni tekst kao odraz identiteta putopisca

Putopis je književna vrsta koja u svojoj osnovi ima stvarno putovanje, što ju razlikuje od fikcionalnog diskursa. Budući da je putopis hibridna književna vrsta na gra-

nici između književnosti i novinarsko-dokumentarnog teksta, on predstavlja subjektivni, književni opis putovanja koji sadrži skladni odnos između osobnih dojmova i dokumentiranih podataka.

Zbog svoje kompleksnosti, putopisi su potencijalni predmet istraživanja različitih znanosti: antropologije, etnologije, sociologije, povijesti književnosti, semiotike, estetike, geografije i psihologije. S obzirom na toliko različite perspektive iz kojih se putopis može analizirati, Šmitek (2002) podsjeća da se razvijaju i različite metode istraživanja i vrednovanja putopisa. Osnovna pozornost usmjerena je na odnos između autora, teksta i recipijenata, ali i na utjecaj putopisnoga teksta pri stvaranju etničkih stereotipa. Pri tome se postavljaju brojna pitanja, kao npr., kako današnji čitalac doživljava putopisna djela napisana prije deset ili sto godina, kako promatrati društveni kontekst putovanja i putopisa ili kakvo mjesto imaju putopisi u europskoj književnoj povijesti nakon što su ga već uspješno promatrali u povijesti etnologije i antropologije. Weber (2001) naglašava da su putopisi prvorazredni etnografski izvori, odnosno, tekstovi koje treba čitati između redaka i iz njih iščitavati društvene odnose i stereotipe. Etnografske monografije često sadrže itinerare putovanja i njegovu strukturu naracije. Putopisna struktura može omogućiti etnografskom djelu razumljivost širem krugu čitatelja. Također, putopisi mogu donijeti znanosti dragocjene izvore podataka.

S obzirom na navedene značajke i mogućnosti koje nudi putopisni tekst, glavni cilj rada je promotriti putopisne tekstove Josipa Staréa, Slovenca koji je rođen u Ljubljani, školovao se u Hrvatskoj u kojoj je proveo cijeli radni vijek, da bi se, nakon umirovljenja, vratio u rodnu Sloveniju. Zanimljivo se činilo promotriti kako je Starè prikazao Sloveniju svojim slovenskim, a kako hrvatskim čitateljima, odnosno, što se o njemu kao autoru iz njegovog putopisnog teksta može doznati.

Putopisni tekst pretpostavlja putopisca koji iz perspektive svojega, poznatoga, prikazuje tuđe, nepoznato. U odabranim se tekstovima javlja problem putopisca koji u svojem tekstu čitaocima nastoji približiti svoju recepciju krajeva kojima prolazi. Postavlja se pitanje koja je vlastita tradicija pojedinog autora s obzirom na autorovo podrijetlo, njegov identitet i eventualne predrasude i kako mu ona omogućuje promatranje predrasuda susjedne tradicije. Odabrani autor predstavlja manjinu u onom trenutku kada djeluje (kao Slovenac) na hrvatskom prostoru. Zanimljivim se čini hoće li on promatrati svoju domovinu iz perspektive pripadnika manjine koji je, silom prilika, na neki način asimiliran u kulturu zemlje u kojoj živi, ili će je promatrati s nostalgijom koja se osjeća prema svojoj rodnoj zemlji. Hoće li pri tome svojim čitaocima ponuditi svoje viđenje vlastite kulture, objašnjenje predrasuda koje hrvatski čitalac možda može imati prema slovenskim susjedima, ili jednostavno, izraziti svoje predrasude u odnosu na kulturu iz koje na putovanje odlazi?

Kad se promatra forma putopisa, uočava se sličnost s autobiografijom, utoliko što se u putopisnom tekstu prepričava stvarno putovanje koje je autor teksta u svojem životu poduzeo. Ta se identičnost najčešće naznačuje uporabom prvoga lica koje se definira kroz artikulaciju na dvjema razinama: referenciji koja se odnosi na onoga koji

govori i koji je tom činjenicom identificiran, te iskazu koji potvrđuje identičnost subjekta iskazivanja i iskaza. U takvom kontekstu, Lejeune (2000) se poziva na vlastito ime autora, utoliko što ono upućuje na zbiljsku osobu koja se smatra odgovornom za iskazivanje napisanog teksta. Autor, po njegovom mišljenju, nije osoba, on ga definira kao nekoga tko je istovremeno stvarna, socijalno odgovorna osoba i stvaratelj diskursa.

Razmatrajući problem osobnog identiteta autora teksta, Ricoeur (2000) uvodi pojam narativnog identiteta. Promatrajući narativni identitet lika u djelu, Ricoeur podsjeća da narativna teorija govori o korelaciji akcije i lika, te uzima u obzir ulogu koju imaju likovi u korelaciji sa zapletom, iz čega proizlazi da lik usmjerava akciju tijekom naracije.

Duda (1998) naglašava da se obavijesti o putopisnom subjektu posredno nalaze u svim njegovim iskazima, djelima i mislima. Peić (1973) smatra da je putopisac izuzetni promatrač i interpretator tako što svojim pripovijedanjem kod čitaoca izaziva dojam da putuje zajedno s njime. Najprikladnijom formom za iznošenje građe smatra formu nizanja dojmova, a putopisca uspoređuje sa slikarom koji putuje, ali dozvoljava i da putopisci pojam puta i putovanja mogu shvatiti drugačije, ovisno o piščevim interesima.

Šmitek (1986) promatra putopis kao autorov odnos prema svijetu koji je u svakom slučaju obilježen duhom svoga vremena i prostora. Putnik tuđi svijet i tuđu kulturu čini prepoznatljivima tako što uspostavlja okvir koji predstavlja njegov govor, odnosno, jezik. Na taj način si utire put na nova područja iskustva, tijekom kojih njegov jezik štiti granice njegove kulture i otvara nove svjetove imaginacije.

Za putovanja stranim svijetom, putopisac opaža, saznaje i posreduje sve ono što smatra važnim i zanimljivim. Postupak strukturiranja obavijesti o zemljopisno-kulturnom području koje je obuhvaćeno putopisom, Duda (1998) naziva leksikonom, odnosno, katalogom. Obavijesti koje će putopisac zapisati i prenijeti ovise, u prvom redu, o njegovim interesima, obaviještenosti, sposobnosti promatranja i strukturiranja teksta. Iz toga proizlazi da, osim svijeta kojim putuje, putopisac otkriva i sebe.

Kad govori o putopisima, Franić (1983) ističe patriotski kriterij koji se, najintenzivnije, javljao u razdoblju romantizma. Dominacija patriocentrizma u književnim djelima tog razdoblja jačala je temelje nacionalne književnosti i pomagala njezin razvoj. Međutim, patriocentrizam nije karakterističan samo za preporodno razdoblje, već je prisutan naročito kada se radi o putopisnoj literaturi i u kasnijim razdobljima.

Putopisni tekst oblikuje se tako što se nepoznato uspoređuje s poznatim. Na taj se način čitalačkoj publici može predočiti i dočarati sve ono što je izvan obzora očekivanja pretpostavljene publike. Odabir destinacije koju će putnik posjetiti i o njoj prenijeti svoje dojmove i iskustva ovisi o putniku, ali i o vremenu u kojem putuje. Ako putnici i putuju u strane zemlje, u njima će rado pronaći sve ono što ih podsjeća na vlastitu

zemlju i u njima budi nostalgiju prema domovini. Zbog svega toga čini se zanimljivim promatrati Josipa Staréa[1], slovenskog putopisca koji piše dva putopisa, jedan namijenjen hrvatskoj i jedan namijenjen slovenskoj čitalačkoj publici, pri čemu u oba piše o Sloveniji. Postavlja se pitanje putuje li Starè iz strane zemlje u svoju domovinu, ili iz svoje domovine u zemlju u kojoj je rođen, ali mu je zbog dugotrajnog izbivanja postala tuđom. U ovim se tekstovima čini poticajnim promatrati što će putnik prepoznati kao poznato, vlastito, a što kao tuđe i nepoznato, te koliko će se u tom promatranju poklopiti autorov obzor očekivanja s obzorom očekivanja njegove publike.

2 Po koju iz Kranjske – putopisni tekst namijenjen čitateljima Vienca

Putopis Josipa Staréa Po koju iz Kranjske objavljen je u Viencu 1883. godine.[2] Starè započinje svoju »putopisnu crticu« konstatacijom da je putovanje postalo dostupno širem sloju ljudi, pri čemu ističe komoditet i ekonomičnost željeznice i potrebu za boravkom u prirodi kako bi se odmorili od svakodnevice. Izjavom »ne moramo biti vlastela ako hoćemo da ljeti proboravimo na selu« Starè očituje svoje gledanje na promjene u strukturi društva, ali i to da tekst koji slijedi znači pomak od uobičajenih klišeja romantičarske književnosti s plemstvom u glavnim ulogama. Tu najavu da je ovdje riječi o nečem novom, drukčijem, ostvaruje na dvije razine: dominantno-izvještajnim načinom pisanja i izborom tema o kojima izvještava. Ovim početnim riječima, Starè se legitimira kao turist kojem više nije osnovni cilj pisati o domoljubnim temama i time buditi nacionalnu svijest među svojim sunarodnjacima, iako će iskoristiti svaku priliku da bi upozorio na taj problem.

Na početku Starè objašnjava odabir mjesta na koje će putovati. Navodeći da Hrvatska obiluje lijepim predjelima, odlazak u Sloveniju opravdava ovako:

> prometala kod nas su slaba, a željeznice se dosljedno tako grade, da nam od čim manje koristi budu, ako nam baš ne mogu škoditi. To je i uzrok zašto se naša zagrebačka družtva vole odvesti na bledsko jezero ili u postojnsku špilju, nego da podju na plitvička jezera, u čarobni Jankovac, u umiljato Zagorje ili na divni Trakošćan (1883a: 161).

Već u ovom ulomku jasno je da se Starè poistovjećuje s hrvatskim čitateljima za koje, uostalom, ovaj tekst i piše. Koristeći strukturu naša zagrebačka društva, Starè se prikazuje kao hrvatski turist koji se želi odmoriti na mjestu na kojem će moći uživati u

[1] Josip Starè (Ljubljana, 1842–Ljubljana 1907) školovao se u Ljubljani i u Rijeci gdje je i maturirao 1862. godine. U Rijeci je dobro naučio hrvatski, francuski i talijanski jezik i zainteresirao se za književnost. Studij slavistike, geografije i povijesti završio je 1866. godine u Pragu. Nakon studija vratio se u Ljubljanu, gdje je aktivno sudjelovao u kulturnom životu. Godine 1867. radio je kao profesor u Osijeku, a 1870. godine bio je profesor na Višoj gimnaziji u Požegi. Godine 1872. zaposlio se u Varaždinu. Tri godine kasnije bio je premješten na Višu realku u Zagreb, od 1881. do 1882. bio je privremeni ravnatelj gimnazije u Bjelovaru, a zatim ravnatelj zagrebačke Realne gimnazije. Nakon umirovljenja, 1904. godine, vratio se u Ljubljanu, gdje je živio do smrti. Starè je, živeći u Rijeci, svoje javno djelovanje usmjerio na zbližavanje Hrvata i Slovenaca. Surađivao je s brojnim slovenskim časopisima pišući radove o školstvu, javnom životu i kazalištu (Koblar 1967; Kržišnik Bukić 2006).

[2] Kao urednik *Vijenca*, Šenoa je mnogo prostora posvetio putopisima slijedeći načelo da svakom hrvatskom ili južnoslavenskom kraju treba posvetiti po jedan putopis. To njegovo načelo poštovali su i kasniji urednici

prirodnim ljepotama, ali i na mjestu koje nudi osnovnu turističku infrastrukturu. Kao drugi uzrok nebiranja hrvatskih destinacija za odmor i razgledavanje leži u tome što:

> kad bi uza sve zapreke u koga prevladalo domoljubno čuvstvo, te bi htjeo u jednom od spomenutih mjesta ljetovati, odvraćali bi ga od toga nauma, jer za sada nebi imao gdje da se udomi (1883a: 161).

Iz svega ovoga proizlazi da je prometna povezanost hrvatskih krajeva u drugoj polovici 19. stoljeća još uvijek slaba, a po svemu sudeći, ni nema interesa za prometno povezivanje kojim bi prirodne ljepote, kojima zemlja obiluje, bile dostupne zainteresiranim putnicima. Turizam, po svemu sudeći, nije bila djelatnost kojom su se stanovnici Hrvatske bavili, a nisu postojala ni prenoćišta u kojima bi putnici mogli boraviti. Ako se prisjetimo da je Macun (1861a, 1861b) u svojem putopisu iz 1861. godine, istina površno, naznačio da je na Bledu postojao niz mjesta na kojima su putnici mogli prenoćiti, znači da su već dvadeset godina prije ovog Starèovog putovanja u Sloveniji postojala odredišta na koja su putnici organizirano dolazili. Po svemu sudeći, Slovenija je ostala omiljeno odredište stranaca i godinama kasnije, a iz zapisanih svjedočanstava se vidi, osobito su rado na Bled dolazili i preporoditelji, među kojima i najpoznatiji slovenski pjesnik France Prešern.[3]

Pišući o svojem odredištu, Starè se legitimira kao slavenski domoljub koji zagovara jedinstvo Hrvata i Slovenaca, ističući da će posjetiti zapadnu braću u Alpama, *ta i to je naša zemlja, makar nam ju neprijateljske sile već kroz nekoliko stoljeća nastoje da otudje, mi je lje ne damo* (Starè 1883a: 161). Iako u putopisu nije izričit naglasak stavljen na slovenske, hrvatske ili slavenske ideje koje prožimaju u većoj ili manjoj mjeri ostale putopise iz prve polovice i sredine 19. stoljeća, i u ovom se tekstu mogu prepoznati panslavenske ideje čiji su pristaše zagovarale, između ostaloga, jedinstvo Hrvata i Slovenaca, sa Zagrebom kao glavnim kulturnim i političkim središtem južnih Slavena:

> Pa ako se Hrvat uobće medju Slovenci ne osjeća tudjim, to će se tim prije Zagrebčaninu ondje sviknuti. Ta već je položajem Zagrebu namienjeno, da bude središte hrvatsko-slovenske zajednice, i već sada nitko ne može da poriče njeki spajajući značaj izmedju ta dva srodna, prijateljska, mu vremenom umjetno odieljena naroda (1883a: 161).

Niz domoljubnih motiva nastavlja se i na početku putovanja na kojem se autor prisjeća slavne prošlosti. Naravno, prisjeća se one prošlosti u kojoj su Hrvati i Slovenci pokazali svoje zajedništvo:

> razvaline susjedgradske probudiše grozne slike iz tužne naše prošlosti. Pogled u Zagorje, na Brežce i na Krško još nam živahnije predoči onaj znameniti historički momenat, kad su Hrvat i Slovenac činom dokazali, da su si jednokrvna braća, koja imadu jednu sreću i jednu nesreću, makar se njihova osebujnost pod raznim državnim sustavom nješto različito razvija (Starè 1883a: 161).

[3] Začetke turizma na Bledu može se tražiti već sredinom 15. stoljeća kada su se hodočasnici dolazili pokloniti Majci Božjoj u crkvici na otoku. Na ovo su odredište sredinom 19. stoljeća rado dolazili i preporoditelji, o čemu svjedoče zapisi u knjizi u koju su se upisivali posjetioci Bledskoga otoka. (Benedik i Dežman 2004)

U narednim rečenicama Starè nastavlja razvijati tezu prema kojoj su Nijemci krivi zbog toga što su se Slovenci drugačije razvijali u odnosu na Hrvatsku. Ovaj osvrt na prošlost više nije samo u funkciji buđenja nacionalne svijesti, već se problemu pristupa na drugačiji način. Naglasak je stavljen na povijesni trenutak koji je odredio daljnju sudbinu i društveno-politički razvoj ovih dvaju naroda, pri čemu se ne naglašava neprijateljstvo prema austrijskim vladarima koji su na to utjecali. Pišući o tom problemu, Starè navodi kako su se Slovenci *donjekle odielili od nas*, što dokazuje da Starè putopis piše za hrvatsku publiku, i da i sebe uvrštava među Hrvate.

Posvećujući se dalje putovanju, autor ukratko navodi značajke krajolika kroz koji putuju, da bi se, dalje, zaustavio na opisu Ljubljane, jer smatra da *sviestna Hrvata zanima ponajviše s toga što je srdce slovenskoga naroda* (Starè 1883a: 161). Sam spomen glavnoga slovenskoga grada za autora predstavlja još jednu mogućnost za razmatranje slovenske i hrvatske autonomije u odnosu na još uvijek vladajuću Austriju.

Mada je krenuo na selo, Starè se zaustavio u Ljubljani gdje, primjereno, govori o politici i strukturi urbanosti. Pišući o prilikama koje vladaju u Ljubljani, a tiču se narodne svijesti i kulture, Starè nabraja zabavna i literarna društva. Pišući o kulturnom životu, autor navodi da je napredak koji se ostvaruje na području kulture polagan, međutim, s ponosom ističe *dvanaest časopisa, kojim je svim zajamčen obstanak*. Časopise nabraja jer ih smatra dokazom o probuđenoj narodnoj svijesti, a ističe i zamjetan broj suradnika i čitatelja najpoznatijeg slovenskog časopisa. Prikazujući društvenu situaciju u Ljubljani osamdesetih godina 19. stoljeća, Starè je uspoređuje sa Zagrebom i Hrvatskom onoga vremena.

Ovako dobar pregled društvene i kulturne djelatnosti glavnoga slovenskoga grada Starè je mogao dati zato što je, istovremeno, bio upoznat s djelatnostima koje su se odvijale u Zagrebu. U nizu tekstova pod naslovom *Pisma iz Zagreba* objavljenim u ljubljanskom časopisu *Ljubljanski zvon*, Starè je ponudio detaljan prikaz djelovanja zagrebačkih društvenih i kulturnih ustanova, tako da je u ovom opisu ljubljanskoga javnoga života mogao povlačiti paralele i uspoređivati oba grada. Ovime se Starè legitimira kao dobar kroničar, a očekuje da je pretpostavljeni čitalac upoznat sa društvenim i kulturnim događanjima u Zagrebu, te da će ga paralele koje na ovom mjestu nudi zanimati i omogućiti mu da vidi koliko se situacija u Ljubljani i Zagrebu poklapa, a u čemu se razlikuje.

U nastavku, Starè piše o prošlosti Ljubljane. Kao što je u opisu društvenih i političkih zbivanja povlačio paralele sa situacijom u Hrvatskoj, tako to čini i dalje. Pišući o franjevačkoj crkvi, navodi da u njoj ima na *liepu slika našega Trsata i hrvatskih hodočastnika u narodnom odielu* (Starè 1883b: 177). Ta nas opaska podsjeća da je Trsatsko svetište nekada pripadalo slovenskoj franjevačkoj provinciji, pa nužno postoji povezanost slovenskih krajeva s Trsatom. Zanimljivim se čini ovdje spomenuti Staréovo viđenje Marijinog svetišta na Trsatu iz vremena njegovog školovanja u Rijeci. Starè iznosi svoje sjećanja na blagdan Velike Gospe, kada na Trsat pristižu brojni hodočasnici, po svemu sudeći onako kako su prikazani na slici u franjevačkoj crkvi u Ljubljani:

> Že je minulo dvajset let, ko smo na Veliki Šmarijin dan bili na Trsatu, kjer je ravno bil cerkveni shod. […] Na širokem prostoru pred cerkvijo, od koder se ti odpira krasen razgled na Reko, na reško morje in isterske gore, kar mrgolelo je od dohajajočega in odhajajočega ljudstva, in lepo je bilo gledati krepke postave in zdrave obraze treznega naroda, kateremu kamenita zemlja tako slabo povrača trud njegovih rok. Ali vkljub temu nisi slišal nezadovoljnega mrmranja, marveč je praznično veselje povzdigovalo petje, ki je donelo zdaj iz glasnih grl mladih Istranov, zdaj od sivolasega hrvaškega slepca, ko je z zamolklim svojim glasom opeval stare junake ter za vsakim odstavkom malo zagodel na jevorovih goslih z dvema strunama (1883g: 221–22).

O religijskoj povezanosti Rijeke i slovenskih gradova Starè svjedoči na još jednom mjestu u tekstu: *U Loci imade uršulinski samostan sa ženskim odgojilištem, u kojem osobito riečki i tršćanski roditelji rado šiljaju svoje kćeri*. (Starè 1883d: 210) Osim ove odgojne ustanove, među hrvatskim su pukom još neka slovenska odredišta i škole uživale velik ugled, pa je bilo uobičajeno da Hrvati odlaze na školovanje u Sloveniju:

> U predželježničko doba na ljubljanskih je sajmovih sve vrvilo od hrvatskih torba. Još živi mnogi krajiški častnik, koji je prvi svoj junački odgoj dobio u njekadanjem vojničkom pedagogiju ljubljanskom; a da su hrvatske kćeri iz daleke Slavonije sve do najnovijeg vremena polazile ljubljansko primaljsko učilište sa slovenskim nastavnim jezikom, svakomu je poznato (1883e: 193)

U nastavku putovanja Starè opis kranjskog područja upotpunjuje navodeći ugledne Slovence: »dr. Bleiweis, pjesnik Jenko i drugi, zatim da je i slavni pjesnik Prešern pod zadnje dane ondje živio te i legao u prerani grob« (1883d: 210). Međutim, to razmišljanje ga potiče da se prisjeti i nekih znamenitih Hrvata, čijim isticanjem podsjeća na kulturnu i književnu povezanost ovih dvaju naroda: »na preranu smrt našega Šenoe, koji se je u svom *Karanfilu s pjesnikova groba* toli liepo odužio najvećemu slovenskomu pjesniku« (1883d: 210).

Starè se u tekstu osvrnuo na Augusta Šenou i njegovu pripovijetku *Karanfil s pjesnikova groba*, djelo u kojem pisac opisuje Bledsko jezero,[4] ali spominje i Prešerna.[5] Ovime se Starè legitimira kao poznavatelj suvremene hrvatske književnosti, što i ne čudi s obzirom na to da u Hrvatskoj živi i izvješćuje svoje sunarodnjake u Sloveniji o kulturnim i društvenim događanjima u hrvatskom glavnom gradu. Navodeći upravo ovo Šenoino djelo, Starè očekuje da se ono nalazi u obzoru očekivanja njegove pretpostavljene publike, što znači da se obraća obrazovanom čitaocu koji prati novosti na književnom području. Samim time što je svoj putopisni tekst Starè objavio u Vijencu, najčitanijem časopisu svojega doba kojega je August Šenoa utemeljio, znači da piše istoj onoj publici kojoj je Šenoa namijenio svoju pripovijetku *Karanfil s pjesnikova groba*. Pripovijetka, kao i ovaj putopis, nastoje naglasiti dobre odnose Slovenaca i Hrvata i njihov dugogodišnji suživot i međusobno uvažavanje.

[4] »Dođosmo na Bleško jezero. [...] U vijencu tamne jelove gore stoji čisto, odugačko jezero; oko jezera vidiš češlo bijelih ljetnika i zaselaka, ondje na žalu stoji i crkva, pod crvenim krovom dakako. Dolje tik jezera iznikla je okomita visoka pećina, a vrh nje starinski, sredovječni grad. Sred plavetnog jezera ističe se otočić. Tu stoji sred zelenog gaja na brežuljku crkvica djevice Marije od koje ti se valja uspeti preko dvadeset stuba«(Šenoa 1977: 200–01).

[5] »To je Savica, mlada Sava. Srebrna šumeći, kipeći baca se među drevnom šumom preko razmrvljenog krša, bijesna provali u Bohinjsko jezero, pa iz njeg teče k jugu – jugu. Tu sam čitao Prešernov Krst pri Savici, tu sam ga ućutio do dna srca, do najdublje dubine moje duše« (Šenoa 1977: 202).

Ističući povezanost hrvatskog i slovenskog naroda, Staré čini simboličnu gestu:

> Uspomena na ta dva veleuma vukla je i nas na Prešernov grob, pa smo i mi ubrali karanfil, a na povratku ne mogosmo, a da se ne svratismo na »staru poštu«, gdje se je odigrao velik dio nježne Šenoine pripoviedke[6] (1883d: 210).

Sličnu situaciju Staré opisuje i pri povratku, pri posjetu Prešernovom rodnom mjestu Vrbi. Staré priča događaj koji ga je potresao, a koji, prigodno podsjeća na Prešernovo stvaralaštvo:

> uočismo na klupi sjedeću ženu, kako ljulja cviećem nakićenu kutiju, te se smije i pjeva. Sirota djevojka bijaše iz dolnje Kranjske. Od prevelike tuge za izgubljenim djetetom poludila je ... Takova živa slika mora ganuti najokorelije srdce, a kako nebi ganula osjetljivo srdce pjesnikovo, kakovo bijaše Prešernovo, koji nam je toli liepo izpjevao svoju »nezakonsku mater« (1883f: 242).

Motiv samohrane majke nije rijedak u slovenskoj literaturi, pa ova Prešernova pjesma oslikava socijalne odnose u Sloveniji za njegova života. Ovo Prešernovo djelo se u određenoj mjeri udaljava od ostatka njegove ispovjedne lirike utoliko što u sebi sadrži elemente slovenske usmene književnosti.[7] Isticanjem antiteze u odnosima okoline prema samohranoj majci i ljubavi prema djetetu Prešern je postigao izrazitu sugestivnost lirskoga teksta, pa ne čudi što je, pri prikazu ove situacije, Staré prepoznao motiv Prešernove pjesme. Naravno, samo spominjanje djela iz Prešernovog opusa legitimira Staréa kao pisca koji očekuje da je poznavanje Prešernovoga stvaralaštva dio obzora očekivanja njegove pretpostavljene publike.

Stigavši na odredište, Staré podsjeća na pjesme *Po jezeru bliz Triglava* i *Otok bleški koje su u nas toli omiljele, stadoše kao u snu zujiti na naše uši* (1883d: 210). Govoreći o Bledu kao o slovenskom raju, Staré ističe i prisutnost Hrvata u njemu pa piše:

> da su si Hrvati već odabrali Petranovo svratište svojim utočištem na Bledu. Pred kućom uz jezero zasadjen je malen perivoj, a u njem ima sjenica s hrvatskom zastavom. Rekoše nam, da je to »hrvatska čitaonica«. Stupismo malko bliže, i mahom digne se odabrano družtvo poznatih nam lica, te nas ljubezno i veselo pozdravi »dobro došle« u hrvatskom krugu. Bilo nam kao da smo doma. Dobri slovenski ukućani i njekoliko slovenskih gosti pomnožiše obće zadovoljstvo, pa smo se baš od srdca nasmijali, kad njeki Bečlija malu našu naselbinu kod Petrana[8] prozva »Kroatendorfel« (1883c: 230).

Po svemu sudeći, vlasnici svratišta su bili nacionalno osviješteni Slovenci, koji su gajili simpatije prema hrvatskim putnicima. Ako su hrvatski putnici već znali mjesto na kojem će se osjećati kao kod kuće, znači da su Hrvati često putovali u ovaj dio

[6] O pripovijetci Augusta Šenoe *Karanfil s pjesnikova groba* Jože Pogačnik piše u djelu u kojem promatra kakvu sliku Hrvati imaju o Slovencima. Pogačnik smatra da je ovo djelo prije svega je umjetničko djelo o slozi dvaju naroda i o jedinstvu njihovih interesa za budućnost. (Pogačnik 2001: 41–42).

[7] Prešern je, u skladu s romantičarskom poetikom, u svoje stvaralaštvo često uvodio motive iz usmene književnosti, i obrađivao ih u skladu s usmenoknjiževnom poetikom. Neke od tih pjesama su i uglazbljene (Kumer 1968).

[8] *Pri Petranu na Mlinem* bilo je ime stare hodočasničke gostionice. Nakon proširenja koje je gostionica doživjela sredinom 19. stoljeća, to je postao prvi hotel na Bledu koji je imao slovenske vlasnike. Godine 1975. hotel je srušen (Benedik i Dežman 2004: 205).

Slovenije, te da je i za hrvatsku publiku 19. stoljeća ovaj kraj predstavljao poznato izletište.[9]

Pišući o povratku, Starè ponovno koristi svaku mogućnost da spomene hrvatske žitelje koji žive u onim krajevima Slovenije kroz koje putuje, odnosno, da istakne veze Hrvatske i Slovenije. Tako, piše:

> U bohinjskoj se Bistrici odmarasmo, a istarska Hrvatica, koju je sretna kob zaniela u ove gorske krajeve podvori nas dobrim jelom i hrvatskim vinom« (1883f: 241). Hrvatske žitelje susreo je i u mjestu Lesce: »Bili bi dalje prošli, da nas ne zaustavi liepo ime Branka, kojim je sestra sestricu zovnula. To su naši, pomislimo, te upitasmo umiljatu djecu, što rade.« Kao iz jednoga grla odvrati nam njih četvero: »Vežemo kiticu ciklamena, pa ćemo ju poslati baki u Zagreb« (1883f: 242).

Navodeći da je pretpostavio da su djeca»naša«, Starè se ponovno legitimira kao pisac koji gleda iz perspektive hrvatskog nacionalnog identiteta i piše za hrvatsku čitalačku publiku. Ovo je prilika i da se pokuša promotriti Starèova recepcija Hrvata u Sloveniji. Ovakvim opaskama Starè upozorava na činjenicu da u Sloveniji žive Hrvati koje doživljava kao gostoljubive, pažljive i umiljate. Starè epizode susreta s njima prikazuje kao trenutak zadovoljstva kojeg doživljava spoznajom da i izvan svoje druge domovine može susresti hrvatske sugrađane. Također, ti se trenuci mogu razumjeti i kao autorova sklonost da se istakne svojevrsni reciprocitet, utoliko što on, Slovenac koji živi u Hrvatskoj susreće Hrvate koji žive u Sloveniji i osjeća veliku simpatiju za njih.

Za kraj prikaza svog putovanja Starè uravnotežuje svoj žurnalističko-literarni izričaj. Kaže kako im je mlada »crnooka Grkinja Elpida uručila u ime gostiju vijenac rijetkog planinskog cvieća, a predobra slovenska gazdarica predade nam prekrasnu kitu pitoma cvijeća« (1883f: 243), pa tekst zaključuje obaviješću o vremenu polaska vlaka i dolaska u Zagreb takav izbor sadržaja i izraza svakako može motivirati i na poduzimanje sličnog putovanja (putovanje vlakom traje svega 6 sati, a domaćini su izrazito ljubazni), ali i na čitanje sljedećeg mogućeg priloga u časopisu, posebno kod publike koja očekuje nešto literariziraniji iskaz od većine stranica ovdje promatranog putopisa. Može se reći da Starè ovako kombiniranim tekstom nastoji ispuniti očekivanja publike navikle na kićenost romantičarskih opisa, ali je istovremeno i navikavati i na nove, životnije sadržaje i novi, novinstvu bliži izričaj.

3 Zaključak

Starèov putopisni tekst sastavljen je u velikoj mjeri od niza povijesnih, društvenih i kulturoloških činjenica na koje putopisac nailazi na svojem putovanju, a s pomoću

[9] Starèovo pisanje o Bledu i Bledskom jezeru u nekim je segmentima pomalo nalik na ono što je o tome pisao Ivan Macun u svojem putopisu Prizor slovenskoga žitja u Bliedu. Oba autora opisuju iste motive: vožnju jezerom, otok na sredini jezera na kojem je, po svemu sudeći, bilo svetište slovenske božice Žive, noćni ugođaj na jezeru, Bohinjsko jezero, izvor Savice. Također, oba autora navode Prešerna i njegovo djelo *Krst pri Savici.* Treba naglasiti da je i u Macunovom opisu putovanja na Bled istaknuta hrvatska perspektiva koja je poslužila za utvrđivanje identiteta i ciljane publike (Riman 2014).

njih nastoji pružiti iscrpnu sliku prostora kojim putuje. Iako je u ovom putopisnom tekstu Bled cilj njegovog putovanja, najviše obavijesti nudi o glavnome slovenskome gradu, Ljubljani. Formu putopisa je pri tome dobro iskoristio tako što je povlačeći paralele sa Zagrebom Ljubljanu (a time i sam Zagreb) smjestio u europski i južnoslavenski kontekst. Putopis obiluje podacima koji opisuju slovenske krajeve onim ljudima koji ih (još) ne poznaju; donosi čitav niz površnih i raznolikih podataka, ističući sličnosti i razlike, ne naglašavajući dodirne točke koje su hrvatski i slovenski narod imali, ili još uvijek imaju.

Starè svoju želju za isticanjem dobrih hrvatsko-slovenskih odnosa ilustrira spoznajama i primjedbama vezanim uz kulturni život obaju naroda, a naročito se referira na književno stvaralaštvo. Starè prati društvena i kulturna kretanja u Zagrebu i Ljubljani i izvještava o tome. U svojstvu dopisnika slovenskog časopisa *Ljubljanski zvon* Starè nudi slovenskoj čitalačkog publici sliku Zagreba. Budući da nema priliku isto učiniti i u Hrvatskoj, putopisni tekst *Po koju iz Kranjske može* se tumačiti i kao Staréov pokušaj da hrvatskoj publici približi događanja u Ljubljani, ali i u ostalim dijelovima Slovenije. Pri tome je, na primjeren način, upozorio na zajedničke trenutke iz slovenske i hrvatske prošlosti i ukazao na potrebu za međusobnim uvažavanjem ovih dvaju naroda.

Ni Starè nije, poput svojih prethodnika i suvremenika, mogao napisati tekst, a da se ne osvrće na germanizaciju koja je stoljećima prisutna na slovenskom tlu. Iako ne napada izričito germanskoga neprijatelja, svoje neodobravanje takve povijesne situacije Starè nudi kroz diskretnije primjedbe koje se odnose na elemente austrijske arhitekture, dva kipa generala Radetzkog na području Ljubljane i slično. Skloniji je isticati ljubav prema Slavenima, podjednako Slovencima i Hrvatima, nego neprijateljstvo prema strancima koji vladaju ovim prostorima dugi niz godina. Ističe i religijsku povezanost, kao i povezanost na obrazovnoj razini, čime čitalačkoj publici želi naglasiti da se Hrvati u Sloveniji ne bi trebali osjećati strancima.

Starè opisuje i slovenski narod. Slovence prikazuje kao gostoljubive i poduzetne ljude koji rado prihvaćaju među sebe pripadnike hrvatskoga naroda. Ističe i njihov protestantski duh koji se očituje u poduzetnicima koji otvaraju gostionice kako bi omogućili putnicima da se osvježe, ali i sebi osigurali egzistenciju. Isti se duh očituje i u siromašnom radnicima koji cijele dane provode u kovačnici izrađujući čavle, ali se svejedno vesele životu. Opisujući slovenski narod i povezujući situacije koje susreće na putu s motivima koji su mu poznati iz književnosti, Starè nudi i socijalnu sliku Slovenije. Referirajući se na Prešerna i pojedina djela iz njegova opusa dodirnuo je problem obitelji, konkretno samohranih majki i odnos društva prema njima. Iz toga se može iščitati sklonost Slovenaca prema obiteljskom životu, ali i licemjerje i osudu s kojim su se morale suočiti žene (ne samo u Sloveniji) koje nisu zakonski osnovale svoju obitelj. Doduše, Starè nije namjeravao osuđivati samohrane majke, niti se baviti socijalnim problemima svojega vremena, već je Prešernovo djelo spomenuo kako bi odao počast Prešernu u njegovom rodnom mjestu i naglasio majčinsku ljubav koja je bezgranična.

Osim što se legitimirao kao dobar poznavatelj hrvatske i slovenske književnosti te društvenih i kulturnih odnosa u tim zemljama, Starè nije osobito isticao svoj nacionalni identitet. Iz njegovog putopisnog izvješća nije moguće sa sigurnošću identificirati njegovu pripadnost hrvatskom ili slovenskom etničkom identitetu. Starè nudi sliku svijeta u kojoj je jasno tko je Hrvat, a tko Slovenac, on pripadnike tih dvaju naroda razlikuje, ali se u odnosu na njih ne određuje. Stanovito opredjeljenje moglo bi se naslutiti iz njegovih određenja tko su to »naši«, a što uglavnom koristi kada govori o Hrvatima u Sloveniji, bez isticanja toga tko od onih koje je susreo bi trebao biti potencijalni »njihov« ili barem »ne naš«. Možda se Starèova sklonost identifikaciji kroz prizmu hrvatske nacionalnosti može najbolje naslutiti na samome kraju toga teksta, na kojem ističe da su se on (i njegovi suputnici o kojima, zapravo, kroz cijeli tekst ništa ne doznajemo) upoznali s »planinskom našom braćom«.

Starè Slovence opisuje kao tipične predstavnike naroda, ne radi razliku među pojedincima iste etničke skupine, odnosno ne nudi karakterne posebnosti nekog pojedinca. Ističe njihovu vedru narav, sklonost radu i pobožnost. Sve pozitivne osobine koje primjećuje kod pojedinca diže na višu razinu i pripisuju ih svim pripadnicima slovenskoga naroda. Posebno ističe simpatiju slovenskoga naroda prema Hrvatima pa u svojim tekstovima nastoji naglasiti dobre odnose ovih dvaju naroda i njihovu suradnju na mnogim poljima.

Putopisni tekstovi pružaju brojne mogućnosti za promatranje opisanih krajeva, ali omogućuju i upoznavanje čitalačke publike kojoj je tekst namijenjen, kao i autora koji se svojim tekstom otkriva. Iako se teorija recepcije, koja nudi mogućosti promatranja odnosa autora, teksta i čitatelja, pokazala pogodnom za otkrivanje autorovog osobnog identiteta u putopisnom tekstu, valja istaknuti i to da se na ovaj način može utvrditi tek onaj dio autorovog identiteta koji je on spreman pokazati svojem pretpostavljenom čitatelju.

Iz svega zapisanoga u Starèovim ovom putopisnom tekstu možemo zaključiti da se Starè osjećao podjednako udomaćenim i u hrvatskim i u slovenskim krajevima. Nije osobito isticao svoje podrijetlo niti svoju pripadnost određenom narodu, već je prema potrebi zauzimao perspektivu onih pretpostavljenih čitatelja kojima je svoje tekstove namijenio, odnosno, naglašavao je važnost zajedništva i međusobnog uvažavanja jednog i drugog naroda. Stoga se može zaključiti da je Josip Starè jednu i drugu zemlju doživljavao kao svoju domovinu, rado ih je uspoređivao i uvijek u njima isticao ono najbolje.

Izvori i literatura

Vitomir Belaj, 1995: Etnološka istraživanja Slovenaca u Hrvatskoj. *Slovenci v Hrvaški*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 287–95.

Božo Benedik i Jože Dežman, 2004: Izbrana poglavja iz blejske turistične zgodovine. *Bled 1000* let. Radovljica: Didakta. 187–214.

Dean Duda, 1998: *Priča i putovanje: Hrvatski romantičarski putopis kao pripovjedni žanr*. Zagreb: Matica hrvatska.

Jurij Fikfak, 1984: Iz etnološkega in folkloističnega dela Jakoba Volčića, objavljenoga v *Novicah* 1851–1881. *Etnološka tribina* 6–7. 97–105.

Ante Franić, 1983: *Hrvatski putopisi romantizma*. Zadar: Narodni list

Irena Gantar Godina, 2004: Slovenski izobraženci na Hrvaškem od 1850 do 1860. *Dve domovini 20*. 77–94.

--, 2006: Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868. *Dve domovini* 24. 153–66.

France Koblar, 1967: Starè, Josip (1842–1907). *Slovenski biografski leksikon: 10. zv. Schmidl - Steklasa*. Ur. A. Gspan i dr. Ljubljana: SAZU.

Vera Kržišnik-Bukić, 2006: O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem od nekdaj do danes. *Slovenci na Hrvaškem – dediščina in sedanjost: Zbornik referatov s posveta Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem*. Ur. M. Ravnik, K. Munda Hirnök. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo. 15–87.

Zmaga Kumer, 1968: Prešernova Nezakonska mati – ljudska pesem. *Muzikološki zbornik* 4. 138–45.

--, 2001: Matija Valjavec kot zapisovalec slovenskih ljudskih pesmi. *Traditiones* 30/1. 193–99.

Philippe Lejeune, 2000: Autobiografski sporazum. *Autor, pripovjedač, lik*. Ur. C. Milanja. Osijek: Svjetla grada. 201–36.

Ivan Macun, 1861a: Prizor slovenskoga žitja u Bliedu. *Naše gore list* 28. 224–26.

--, 1861b: Prizor slovenskoga žitja u Bliedu. *Naše gore list* 29. 233–34.

Matko Peić, 1973: Putopis. *Republika* XXIX/9. 886–904.

Fran Petre, 1939: *Poizkus ilirizma pri Slovencih*. Ljubljana: SM.

Jože Pogačnik, 2001: *Tragovi u vremenu*. Zagreb: Matica hrvatska.

--, 2004: Matija Valjavec i njegovo književno djelo. Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin 14–15. 145–53

Janko Polec, 1953: Josip Starè. *Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1953*. Celovec: MD. 134–42.

Miran Puconja, 2010: Stanko Vraz – kulturni povezovalec med Slovenci in posrednik med slovanskimi narodi. *Stanko Vraz 1810–1851: Zbornik referatov ob dvestoti obletnici rojstva*. Ur. Manica Hartman. Ormož: Zgodovinsko društvo

Paul Ricoeur, 2000: Ja i narativni identitet. *Autor, pripovjedač, lik*. Ur. C. Milanja. Osijek: Svjetla grada. 49–81.

Kristina Riman, 2014: Naznake identiteta u hrvatskom i slovenskom putopisu Ivana Macuna. *Razprave in gradivo* 72. 43–62.

August Šeno*A*, 1977: *Branka*. Zagreb: Mladost.

Zmago Šmitek, 2002: *Po stezah slovenskih potopiscev*. Ljubljana: FF UL.

---, 1986: *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture*. Ljubljana: Borec.

Josip Stare, 1883a–f: Po koju iz Kranjske. *Vienac* 15. 161–63, 176–78, 229–30, 208–10, 192–94, 240–43.
--, 1883g: Pisma iz Zagreba VI. *Ljubljanski zvon* 4. 221–27.
Irena Weber, 2001: Kokoši se nikdar ne zmotijo: Branje etnografije, potopisa in fikcije. *Časopis za kritiko znanosti* 29. 39–51.

Povzetek

Potopisna besedila kot celovit nefikcijski diskurz predstavljajo tudi vir za raziskovanje na področju različnih znanosti. Razprava z interdisciplinarnega vidika obravnava potopisno besedilo Josipa Starèta, profesorja, pisca in dejavnega kulturnika, Slovenca, ki je večino svojega življenja preživel na prostoru današnje Hrvaške. Besedilo *Po kakšno s Kranjske* je napisano v hrvaščini in opisuje avtorjevo potovanje iz Zagreba na Bled, pri tem pa dodaja tudi več podatkov o Ljubljani. Delo obravnava Starètov odnos do lastne identitete in razbira njegovo pripadnost slovenski ali hrvaški kulturi. V besedilu Starè s številnimi primerjavami poudarja tesno zgodovinsko povezanost slovenskega in hrvaškega naroda ter izraža temeljno idejo, potrebo po spoštovanju in sodelovanju dveh različnih, a po mnogih značilnostih medsebojno tudi zelo podobnih si narodov.